

Katecheza jako forma komunikacji

Catechesis as a form of communication

Abstract

Up-bringing, as well as religious up-bringing, is achieved most of all by the testimony of faith and life, which adults give to children and youth. Testimony is also an essential dimension of catechesis. Proclaiming Christ and giving witness is, however, always achieved with the help of definite words and actions. The task of the catechist is the proclamation of the Gospel and the testimony of personal faith in such a way that would be understandable and attractive for the one who is catechized. That this may be so, is conditioned by the choice of a suitable form of communication, as well as of such a selection of language and reasons so that the matter communicated might be understandable and convincing for pupils and not only for educators. Jesus Himself is the example, as one who fascinated His listeners by His manner of being and communication.

Keywords

catechesis, form of communication, up-bringing

Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie katechezy jako specyficznej formy komunikacji międzyludzkiej. Niniejsza analiza obejmuje dwa główne elementy: prezentację różnych wymiarów i elementów katechezy jako procesu komunikacji międzyosobowej a także prezentację podstawowych zadań współczesnej katechetyki w odniesieniu do katechezy jako formy komunikacji interpersonalnej.

1. Katecheza jako proces komunikacji interpersonalnej

Istnieje ścisły związek między katechizacją a komunikacją międzyludzką, gdyż katecheza z natury jest formą porozumiewania się w celu umacniania wiary i kształtowania postaw. Jest to zatem intensywna forma zarówno komunikowania wiary, jak i komunikacji

wychowawczej. Komunikacja ze strony katechizujących powinna ułatwiać rozumienie wiary, a także usuwać bariery i wątpliwości w tym względzie. Nie może natomiast oddziaływać bezpośrednio na samą wiarę katechizowanych, gdyż wiara jest zawsze związana z działaniem Bożej łaski i z wolną odpowiedzią poszczególnych ludzi na słowo Boże.¹ Można komunikować informacje i doktrynę, dzielić się refleksjami i przekonaniem, ale wiara pozostaje zawsze darem Boga, który oczekuje odpowiedzi człowieka. Katecheza powinna tworzyć optymalne warunki, które ułatwiają przyjęcie łaski wiary, podjęcie trudu nawrócenia włączenie się w świat Bożej miłości. Katecheza ma nie tylko komunikować prawdy wiary (*fides quae creditur*), ale również ukazywać sposoby jej osobistego przyjęcia i wyznawania ze strony katechizowanego (*fides qua creditur*).

¹ Por. E. Alberich, *La catechesi della Chiesa*, Torino 1995, s. 99.

Skoro katecheza jest z natury procesem komunikacji, to można opisać ją oraz interpretować w świetle tegoż procesu. Katechizacja zawiera w sobie wszystkie elementy komunikacji międzyludzkiej. Są tu zatem *przekaziciele* komunikacji (Chrystus, a w Jego imieniu katecheta posłany przez biskupa diecezjalnego i reprezentujący daną parafię). Są także *odbiorcy* tej komunikacji, czyli katechizowani we wszystkich fazach ich życia i rozwoju wiary. Jest również *przekazywana treść*, czyli słowo Boże zawarte w Piśmie Świętym i tradycji Kościoła. Jest tu ponadto specyficzny dla katechezy *język przekazu* (modlitwa, wykład, lektura objawienia, metody aktywizujące). Są różne *kanały przekazu* (parafia, rodzina, szkoła, grupy formacyjne, środki przekazu). Jest wreszcie *informacja zwrotna*, czyli odpowiedź katechizowanych - akceptacja, wyrażanie wątpliwości, pytania, krytyka, polemika, a w niektórych przypadkach nawet odrzucenie treści lub formy przekazu katechetycznego.²

Katechizacja opiera się na osobistej komunikacji katechety z katechizowanymi, a przez to ułatwia uczenie się tego typu komunikacji w kontakcie z Bogiem i ludźmi. Ostatecznym wzorcem w tym względzie jest komunikacja Boga wobec człowieka w świetle całej historii zbawienia. Komunikacja w ramach katechezy obejmuje pełnię ludzkiego życia ze wszystkimi jego aspektami. Jest to przecież ten szczególny rodzaj komunikacji, która angażuje całą osobę we wszystkich jej uwarunkowaniach i dążeniach.³

W *Catechesi tradendae* odnajdujemy szczegółową analizę dotyczącą stosowania środków społecznego przekazu w ramach katechezy oraz zasady doboru formy i języka przekazu.⁴ Jednym z istotnych celów katechezy jest takie uaktualnianie przekazu wiary, by proponowane treści mogły być łatwo przyswajane przez poszczególne grupy uczestników. Z tego względu pilnym zadaniem specjalistów z zakresu katechizacji jest poszukiwanie języka i form przekazu dostosowanego do możliwości percepcyjnych dzieci, młodzieży i dorosłych oraz do potrzeb współczesnego człowieka w ogólności.⁵ Ponadto potrzebne są poszukiwania i analizy jeszcze bardziej specjalistyczne, aby dostosować język, argumenty, metody oraz formy przekazu katechetycznego w odniesieniu do specyficznych grup korzystających z katechizacji (intelektualiści, naukowcy, artyści, ale także analfabeci, ludzie z wykształceniem podstawowym, osoby niedorozwinięte, więźniowie, osoby z zaburzeniami psychicznymi i behawioralnymi).⁶

Z pewnością jednym z rodzajów komunikacji i języka, który warto wykorzystywać we współczesnej katechezie są takie środki społecznego przekazu, jak: telewizja, radio, prasa, płyty, kasety, środki audiowizualne, komputery, Internet. Istnieją jednak dwa bardzo istotne warunki, które należy koniecznie respektować w odniesieniu do środków społecznego przekazu wykorzystywanych w ramach katechizacji. Otóż powinny one

² Por. A. Fossion, *La catéchèse dans le champ de la communication*, Paris-Cerf 1990.

³ Por. E. Alberich, *La catechesi della Chiesa*, Torino 1995, s. 62.

⁴ Por. CT, 46.

⁵ Por. R. Marlé, *Herméneutique et catéchèse*, Paris 1970.

⁶ Por. CT, 59.

prezentować wysoki poziom merytoryczny i artystyczny, a jednocześnie muszą w całej pełni respektować treść objawienia oraz nauczanie Magisterium Kościoła.⁷ Dojrzałe wykorzystanie środków społecznego przekazu może skutecznie pomagać katechizowanym w aktywnym słuchaniu słowa Bożego oraz w osobistym angażowaniu się w służbę na rzecz bliźniego. Popatrzmy bliżej na oba te aspekty komunikacji katechetycznej.

Po pierwsze, za pomocą nowoczesnych środków audiowizualnych można docierać do katechizowanych ze słowem Bożym w sposób wysoce odpowiadający ich wrażliwości oraz ich zdolnościom percepcyjnym. Bóg posługuje się wszelkimi narzędziami i formami komunikacji, które ułatwiają przyjęcie Jego przesłania. Kościół jest w tym względzie narzędziem uprzywilejowanym, ale nie jedynym. Bóg przemawia do nas na co dzień przez nasze osobiste refleksje i przeżycia, przez różne wydarzenia i katastrofy, przez współczesne nadzieje i rozczarowania, przez dominujące sposoby interpretowania tajemnicy człowieka, przez śpiewy chwały, ale też przez ataki na religię i na Niego samego. Czasem Bóg posługuje się bardziej oślicą niż prorokiem (por. Neh 22).

Dzięki współczesnym środkom społecznego przekazu Kościół może nie tylko skutecznie docierać do szerokich rzesz ludzi ochrzczonych, ale – co nie mniej ważne – może za pomocą mediów coraz dokładniej poznawać ich specyficzną sytuację, mentalność oraz postawę wobec prawd i wartości zawartych w Ewangelii. Z tego względu kompetentne i skuteczne prowadzenie katechizacji wymaga od katechizujących nie tylko pogłębionej

i całościowej znajomości prawd wiary, ale równie pogłębionej i całościowej znajomości współczesnego człowieka: jego potrzeb i aspiracji, jego problemów i horyzontów myślenia, jego wrażliwości moralnej i hierarchii wartości. Jedną ze specyficznych cech środków społecznego przekazu jest ich otwartość na człowieka naszych czasów. Media bowiem z natury dążą do dotarcia z możliwie największą ilością informacji do możliwie największej ilości odbiorców. Dzięki temu uczą nas zasad skutecznego sposobu kontaktowania się z ludźmi żyjącymi w społeczeństwie informatycznym.

Środki społecznego przekazu mogą nie tylko być skutecznym kanałem słowa Bożego, ale także pomagać ludziom ochrzczonym w angażowaniu się na rzecz miłości bliźniego i w aktywnym włączaniu się w kościelne dzieła charytatywne. Media ukazują bowiem konkretne potrzeby osób żyjących blisko i daleko, mogą uwrażliwiać na ludzkie cierpienie i na ludzką nędzę fizyczną, moralną czy duchową. Dobrze wykorzystane środki społecznego przekazu stają się ważnym narzędziem promocji takich wartości, jak: sprawiedliwość społeczną, solidarność, pokój, wolność i prawa obywatelskie. Media potrafią skutecznie poruszać i mobilizować. Mają duży potencjał dydaktyczny i wychowawczy, który może być wykorzystany również w różnych formach i programach katechezy.

Podjęmowana przez Kościół odnowa katechezy wynika ze świadomości, że katechizacja to coś znacznie więcej niż przekaz określonej wiedzy czy wyjaśnienie pojęć z zakresu teologii i moralności, które katechizowany ma biernie przyjąć i zapamiętać. Katechizacja

⁷ Por. CT, 46.

to przede wszystkim przyprowadzanie do Chrystusa, a także włączanie katechizowanych w różne formy aktywności parafialnej, które umacniają wiarę i osobistą więź oraz uczą bezinteresownego angażowania się na rzecz bliźniego. W tak rozumianym procesie katechizacji środki społecznego przekazu mogą przyjąć nam z pomocą, ale żadną miarą nie są wystarczające. Katecheza musi być i pozostać przede wszystkim miejscem dialogu z Bogiem i człowiekiem, miejscem formacji zarówno katechizowanych, jaki i katechizujących.

Z powyższych względów komunikacja w katechezie nie może być analizowana jedynie od strony jej poprawności formalnej, lecz musi uwzględniać także wymiar aksjologiczny. Celem katechezy nie jest ćwiczenie się w osiągnięciu określonych sprawności i kompetencji w sztuce porozumiewania się. Niektórzy politycy czy dziennikarze osiągnęli dużą biegłość w tej dziedzinie, ale korzystają z niej niestety głównie po to, by manipulować czy wprowadzać w błąd innych ludzi. Tymczasem w katechezie poprawność komunikacyjna musi iść w parze z aspektem jakościowym kontaktu międzyludzkiego. Powinna to być zatem komunikacja, która nie tylko jest poprawna technicznie, ale która staje się narzędziem prawdy i miłości, odsłania tajemnicę Boga i człowieka, uczy spotykania się z innymi ludźmi poprzez dialog, świadectwo, wymianę doświadczeń i wzajemny szacunek, mimo różnic w postawach i przekonaniach.⁸

Katechizacja powinna zatem promować *chrześcijańską kulturę porozumiewania*, która polega na integracji dwóch aspektów jakimi są: przekazywanie prawdy oraz tworzenie wspólnoty. Jeden aspekt nie jest zresztą możliwy bez drugiego. Integralny przekaz prawd wiary może dokonywać się tylko w kontekście prawdziwego spotkania. Nigdy zaś w kontekście bezosobowej „transmisji” danych. Komunikacja w katechezie powinna być zatem poprawna nie tylko od strony dydaktycznej, od strony formy i techniki, ale także od strony pedagogicznej i wspólnototwórczej.⁹

2. Zadania katechetyki w odniesieniu do katechezy jako komunikacji

W oparciu o powyższe analizy można wyodrębnić trzy podstawowe zadania katechetyki w odniesieniu do katechezy jako formy komunikacji międzyosobowej. Należy pogłębić refleksję teologiczną w tym aspekcie, poddać ponownej analizie i weryfikacji stosowane w przeszłości i obecnie formy komunikacji katechetycznej oraz szukać nowych możliwości w tym względzie. Przypatrzmy się teraz bliżej tym trzem zadaniom.

Zadanie pierwsze to podjęcie pogłębionej refleksji teologicznej na temat sposobów komunikowania Boga w odniesieniu do człowieka. Pilnie potrzebne jest opracowanie systematycznej i szczegółowej teologii komunikacji, dzięki której możliwe staje się zrozumienie i respektowanie Bożej

⁸ Por. G. Le Mura, *Comunicare: dal cuore alle mani*, Paoline, Torino 1999.

⁹ Por. R. Mancini, *Comunicazione come ecumene. Il significato antropologico e teologico dell'etica comunicativa*, Queriniana, Brescia 1991.

pedagogii w tym względzie. Komunikacja między Bogiem a człowiekiem dokonuje się w konkretnych uwarunkowaniach społecznych i historycznych, a swoją pełnię osiąga w osobie Jezusa Chrystusa, który jest ostatecznym kryterium i najdoskonalszym modelem wszelkiej komunikacji międzyosobowej, w tym również komunikacji w ramach katechezy.

Zadanie drugie współczesnej katechetyki polega na poddaniu ponownej analizie i weryfikacji wszystkich dotychczas stosowanych form i metod komunikowania w katechezie. Celem takiej analizy i weryfikacji jest zbadanie stopnia poprawności i aktualności poszczególnych narzędzi porozumiewania w świetle teologii komunikacji oraz w świetle współczesnej wiedzy na temat technik i strategii porozumiewania się w wymiarze indywidualnym i społecznym. Analiza stanu faktycznego w tym zakresie jest punktem wyjścia w procesie doskonalenia obecnie stosowanych form komunikacji w katechezie.

Trzecim wreszcie zadaniem współczesnej katechetyki jest poszukiwanie nowych metod i narzędzi komunikacji, które mogą i powinny znaleźć zastosowanie w katechezie. Realizacja tego zadania wymaga opracowania nowych hipotez w tej dziedzinie, a także dokonania ich systematycznej weryfikacji empirycznej. Wiąże się to ze zdolnością do dystansowania się wobec klasycznych metod komunika-

cji i przekazu, stosowanych czasem w sposób mechaniczny i bez uwzględnienia specyfiki danej grupy katechizowanych. Innymi słowy chodzi tu o tworzenie nowego „laboratorium wiary”, bez lęku wobec nowości, ale też z postawą pokory, która w świetle praktyki (a nie modnych tendencji) weryfikuje skuteczność nowych propozycji oraz dotychczas osiągnięte rezultaty.

Zakończenie

Katechizacja jest jedną ze specyficznych form komunikacji pastoralnej, która w swej istocie jest dopełnianiem komunikacji, jaka dokonuje się między Bogiem a poszczególnym człowiekiem: dzieckiem, nastolatkiem czy dorosłym. Komunikacja pastoralna to narzędzie, jakim Kościół posługuje się w tym celu, by ludziom wszystkich czasów głosić Bożą miłość do człowieka i Bożą prawdę o człowieku. Zarówno treść, jak i forma komunikacji pastoralnej, w tym komunikacji w katechezie, powinna uwzględniać sytuację współczesnego słuchacza słowa Bożego oraz jego możliwości percepcyjne. Katecheci powinni w tym względzie naśladować sposób komunikowania, jakim posługiwał się Jezus, który mówił językiem tak prostym i oczywistym, że rozumieli go nawet analfabeci a jednocześnie tak jednoznacznym i precyzyjnym, że bezradni wobec Jego argumentów byli faryzeusze i cynicy.

Bibliografia

- Alberich E., *La catechesi della Chiesa*, Torino 1995.
 Dziewiecki M., *Komunikacja wychowawcza*, Salwator, Kraków 2004.
 Dziewiecki M., *Komunikowanie. Kochaj i mów, co chcesz!*, RTCK, Nowy Sącz 2018.
 Franta H., *Comunicazione interpersonale*, Roma 1981.
 Le Mura G., *Comunicare: dal cuore alle mani*, Paoline, Torino 1999.

Katecheza jako forma komunikacji

Streszczenie

Wychowanie, w tym także wychowanie religijne, dokonuje się przede wszystkim poprzez świadectwo wiary i życia, jakie dorośli dają dzieciom i młodzieży. Świadectwo to także istotny wymiar katechezy. Głoszenie Chrystusa i dawania świadectwa dokonuje się jednak zawsze za pomocą określonych słów i czynów. Zadaniem katechety jest głoszenie Ewangelii i dawanie świadectwa osobistej wiary w taki sposób, by był on zrozumiały i pociągający dla katechizowanego. Warunkiem, by tak było, jest dobór odpowiedniej formy komunikowania, a także taki dobór języka i argumentów, by przekazywane treści były zrozumiałe i przekonujące dla wychowanków, a nie jedynie dla wychowawcy. Wzorem jest tu sam Jezus, który fascynował słuchaczy swoim sposobem bycia i komunikowania.

Słowa kluczowe

katecheza, forma komunikacji, wychowanie
